

Մ Ի Ի Թ Ա Ր Ն ՈՒ Մ Ի Ի Թ Ա Ր Ե Ա Ն Ն Ե Ր Ը

(ՅՈՐԵԼԵԱՆԻ ՄԸ ԱՌԻՅՈՎ)

Հայ ազգային ու եկեղեցական կեանքի ներկայիս արձանագրելի դեպքերն է անհա-
րակոյս Մխիթար Աբգայի մահուան երկրորդ
դարադարձը, նոյնանուն Միաբանութեան
կողմէն իբր Յոբելինական տարի հռչակուած:

Հայ ժողովուրդը գիտցած է միշտ իր յաւ-
գանքի տուրքը բերել Մխիթարի եւ Մխիթար-
եանց, երբ ներկայացած է առիթը: Այս պա-
սեմութեամբ եւս Հայ Մամուլը Սիւրիոյ, Լի-
բանոնի, Ադիսաբայի, Նուրուզի եւ արա-
սահմանի մէջ, ու ամեն տեղ, ուշագրաւ
սրտագեղութեամբ բերաւ ու տակաւին պի-
տի բերէ իր երակասագիտութեան բաժինը: Կը
նոսրագրենք այս գոյց բառերը, ի պատիւ
հայ լուսաւորչապաւան համայնքին ռոյմսու-
թեան, հակադրութեամբ այն վերաբերմուն-
քին, զոր հայ կաթողիկէ կղերք ցոյց տուած է
միշտ Հայ եկեղեցւոյ կեանքին ու ծայէն բխող
ձեռնարկներու եւ իրազարմութեանց պա-
շտպային:

Անմոռանալի է Հոգ. Օրմանեան Սբա-
զանքն խօսքը, ակնարկելով հայ կաթողիկ-
ներուն, «Անոնք կը գործեն իրենց եկեղե-
ցիկն ոգիին» մէնք կը գործենք մերինն հա-
մեմառաջ:

Այսպէս է որ վարուեցաւ ամեն տեղ Հայ
Մամուլը, եւ ասիկա պատիւ միայն կը բե-
րէ, կը կրկնենք, ազգին մայր զանգուածին
ռոյմսութեան: Նրախազիտութեան եւ ոգեւ-
ւորութեան անդրադարձումներ եղան ազնիւ
աւելանմանքի այն ջանքերուն համար, որոնք
աւելի բան երկու դարերու ընթացքին կա-
սարուեցան Մխիթարեան Միաբանութեան
կողմէ, մեր ազգային պատմութեան եւ մա-
սեմագրութեան ի խնդիր: Ընդհանրապէս
պատմութեան, մասնագրութեան, լեզուին
եւ մեակոյցքին ճատակն ու յարումը, որոնք
այնքան ցովելի երկասիրութիւններով ի հան-
դէս եկած են Ս. Ղազարէն, գործն է Մխի-
թարեան ոգիին, հետեւաբար արդար է ինչ-
պէս Մխիթարեան՝ այնպէս ալ հայ ժողո-
վուրդի խանդավառութիւնը այս Հաստատու-
թեան հիմնադրի եւ գործի նկատմամբ:

Մխիթար կը նկատուի անճնաւորումը
մինչեւ այն առնէ զիրար հակասող գոյց պա-
շտպարներու, կրօնի եւ ազգի, եթէ մեր պա-
շտպային ասիկա կրնայ բարեբար սկզբունք
մը եղած ըլլալ:

Ընդհակառակն, մեր պատմական գոյու-
թեան ընթացքին, փաստը ցոյց տուած է որ
դժուար է եղած մեզի երկու տեսանկյունէ,
եւ մեր զօնակ նախասարկ բերումով ազ-
գային մեր ամբողջականութիւնը տուած է
միշտ, զոնք դառնալով միասին: Թէ Մխի-
թարը այս տեսակէտէն ծառայած է ազգին,
առիթով փաստելու չի կարոտիր: Ա. Ղազարի
վանքը իր գրական, պատմական եւ բուն-
աւերական պատմութեամբ պիտի դառնար եւ-
րոպայի մը՝ որու նման շատ քիչ տղաներ
ունինք մենք մեր պատմութեան ընթացքին,
ակներեւ է մաքրագործման ճիւղեր մեր լեզ-
ուին, ձեռնարկներու ուսումնասիրութիւնը,
անոնց հրատարակութիւնը, լեզուական, մեկ-
նողական, տեսականական, աստուածաբա-
նական եւ մասնագրական երկասիրու-
թիւնները կազմեցին Մխիթարեանց գործու-
նեւթիւնը մեր մասնագրական պատմու-
թեան մէջ, որոնց համար արժանի են Մխի-
թարն ու Մխիթարեանները մեր ջերմ երախ-
տագիտութեան:

Մակայն մեկ կողմէն Հռոմին հանելի
ըլլալու եւ միւս կողմէն հայութեան ծառա-
յելու բաւառականութիւնը, զիրենք ըրած է
զմբախտաբար ինչ մը երկերեւ եւ երկու
տեսանկյունէ: Կը յիշենք այս իրողու-
թիւնը ոչ իբրեւ մեղադրանք, վասնզի ոչ
Միաբանութեան հիմնադիրը եւ ոչ այս յա-
ջորդները չէին կրնար իրենց ուրոյն բաղա-
նականութիւնը ունենալ Հռոմի քաթին տակ,
որ կը յայտարարէր թէ ով որ Հռոմին հետ
չէ, պիտի եւ անմաքուր հետեւիկոյս է: Կը
յիշենք այս իրողութիւնը ինչպէս ըսինք,
բնորոշել երեւեակաւ համար միայն Մխի-
թարեաններու գործունեւութիւնը, իբրեւ ոգի
եւ մթնոլորտ:

Նոր չի որ Հայաստան մարդ կը դրկիր

ներուպա, անկէ նրազներ բերելու իր հայրենիքի սան լուսաւորութեանը համար: Մխիթար այդ միջնորդութիւնը ստանձնած էր ի հենուկս իր ազգային դաւանանքին, ծանր պարսկանութիւն եւ սակայն ի պոսիւ ի ռեն պէտք է ըսել, երբ իբրեւ ոգի, ազգային հայեցակէսէն այդ շարժումը չունեցաւ փափառւած արդիւնք, սակայն իբր աշխատանք մնեցաւ իր բարիքը, էան ինչ որ չէր կրնար սպասուիլ կարողիկ միջնորդէ մը, եւ այս պարտական փոքր արժանիք մը չէ անտարաշէտ Մխիթարեան Միաբանութեան եւ իր հիմնադրին համար:

Մխիթարի կենդանութեան ժամանակ հայաստան ժողովուրդին եւ այս միաբանութեան, Հայրենիքի հողին եւ հայեցի աւանդութիւններուն ձայնն ու բազմաթիւ բախտին կը ծփար հողիկներուն մէջ. սակայն սակաւ պիտի խառնուէր կարողութիւններուն նկատմամբ, ինչպէս ու երկարեայ օրինակաբար: Այլ եւ զաւ գոյգ գլխաւոր պատճառ որ հալածակ Միաբանութեան հետամուտեան, մեր մէջ զարգացնելու եւրոպական գրայնութիւն, գիրքեր առնել կը բարգաւաճուէին, եւ գործեր առնել կ'ուսումնասիրուէին, կը կրէին թէ իբր մերոս եւ թէ իբր ոգի, Միջնադարեան հասկացողութեան կնիքը:

Ս. Ղազարը կրօնական հաստատութիւն մըն էր, ան ալ կարողիկ, հետեւաբար պիտի չլինար անկասկածաբար հաղորդելու դաւանութեան փառաբանութիւն եւ յառաջդիմական այն գաղափարներուն որ այդ ժամանակին էր եւրոպական յառաջադիմութեանը հակադրական վրայ: Գեղեցիկ էր անտարաշէտ իրենց շնորհքը, վերակենդանացնելու Ոսկեդարու լեզուն, սակայն ժողովրդային լեզուի եւ գաղափար մասին նախանշուած մտադրութիւնները մնացին անարգաւոր: Այն ժամանակին էր Սեբաստիոն լուսաւորութեան դարձ իր նախնականները կը փորձէր, երբ գիտութիւնն ու գեղարուեստը կը հանրամար, Մխիթարեանցիկը անցեալին կը գաւառային, հոն մնալու համար սակայն: Տեղիկութեանց տաղանքներ, համեմատական եզրակացութիւններ, տաղանքի օգաւորութիւններու նորաբանութիւններ, անցներու եւ անհետու պաղ բուսականութիւններ կ'ուրուալանէ մեծած անցեալը միայն, երբ կը դադարէր նաւաւալութիւնը լեզուի կենդանի անցեալին: Գիտական ոգիի,

արուեստի շնորհութեան եւ պատմագիտական լայնախորհրդեան պակասը, գիրքնք պիտի ընէր անուշտ հեղինակը հաստատելու դէպքերու՝ իր կարգին անուշտ արժէք եւ հարստութիւն ամէն սկող իմացական գործունէութեան հետ, բայց որուն պարսէն է սեղի սալ, վերածուելու համար ներկայի եւ ապագայի անհրաժեշտ յղացին, ոգիին ու զարգացման:

Ծրագիրը, որ նպատակը կազմեց Մխիթարեանց հիմնադրին ու Միաբանութեան, ծառայելու հայ լեզուին, մշակելու հայոց պատմութիւնն ու գրականութիւնը, մասնաշաղկի եւրոպական ազգերու գիտական վերադարձնումին եւ յառաջդիմութեան, համետ չափով մը միայն իրագործուեցաւ, զիստուրաբար մեր լեզուի եւ մասնագրական աւանդութիւններու մէջ:

Միւս կողմէն այսօր ազգը չի գիտեր ծանօթ եւ կարելի այն բոլոր օժանդակութիւններուն համար, ներքալան ու բարոյական, զորս ընծեւած է ան միշտ այդ Հաստատութեան բարոյն ու յառաջդիմութեանը համար: Իսկ թէ Մխիթարեանները որքան հաւատարմութեան իրաւորեցին այդ բոլորը, խղիմսմանի հաշիւ մըն է զորս ազգը երբեք չէ պահանջած իրենցմէ, անոնք շնորհած են անտարաշէտ ընել այս ուղղութեամբ իրենց կարելիին այն չափով՝ որքան թողատու եղած է դաւանական խաբար, ազգային իրենց պարտականութեանց կատարման մէջ: Հայագիտական իրենց աշխատանքն ու արդիւնքը խոսքը համեմատութեան մէջ մնաց թէեւ իրենց կրօնական աշխատանքին, բայց յանուն այս վերջինին իրենց ի գործ դրած եւ ցոյց տալու ոյին մնաց միշտ տակներէ: Կրօնի եւ ազգութեան անպատ արդարաւորութեան ու դերերը գիտար լրացնողի վիճակին մէջ չմնացին եւ երկերես ճանապարհ մըն յանապա մի ի հենուկս միւսին գործեց:

Անտարաշէտ Մխիթարեաններու դաւանութիւնը պապականացեալ հոլո չբացաւ մեր աւել, ընդհին այդ հաստատութեան մասնաւորական եւ կրթական արգիւններուն, որոնք առաջ եւ աւելի մեր պարտականութեան մէջ պարտաւորած են, ի վերջոյ բուն կարողիկ նայութեան մէջ եւս սկսաւ արթննալ սոցալային ոյին, ա'լ աւելի հեռանդրուած ամբարակոյս ամբողջ ազգին մէջ ժամանակին հետ եւ պարագաներէ արժանա-

ուած հայրենասիրութեան: Սակայն եւ այնպէս ազգային հարազատ գրացումի սեռակէսն նոյն գիծի շին դար բուն Հայաստանեայց եկեղեցիի մայր զանգուածին հետ, որուն մեզի համար մեծադոյն փառք եւ այլոց համար մեծադոյն մեղք իր ազգապահպանութիւնն է եղած: Կօճիկ գրացումը եւ ազգութեան գաղտփար՝ փոխադարձաբար զիրար ամրապնդող եւ իրարու հետ շուրջ հիւսուած բարոյական զոյգ ուժեր են եղած մի դարաւոր կեանքի իրականութեան մէջ, մին առանց միւսին սուրբ եւ զարգանալ չկարենալուն աստիճան: Ահա քե ինչու համար Մխիթարին գործը նպաստաւոր աղիւնք, ներ ծաղով հանդերձ՝ իրական վերածնութիւն մը չեղաւ, աւ մնաց միտ քեռն աղիւնք: Եւ որ քայլ եովնքի աշխատանք մը մեր մեջ:

հԱՐԲ.

Ս. ՅԱՆՈՒՆ ԶԵՐՍԵՆ

ԱՄՍՈՐԵԱՅ ԱՌԻՐԵՐ

ՆՈՐԻՆ ԱՄԵՆԱԳԱՅՈՒԹԻՒԹԻՒՆ

Ս. ՊԱՏԻՐԱՐԵՐ ԶՈՐ

ՅԵՄԱԿԱՆ ԱՅՏԵԱՌԻՐԻՆԵՐԸ

9 Յուլիս Հինգաբքի առաւօտեան ժամը 9-ին, Ամեն. Ս. Պատրիար Հայր ընկերակցութեամբ Հոգ. Տ. Յարութիւն Վրդ. Մաւեանի մեկնեցաւ դէպի նոր Նրաւաղէ: Ամեն. Ս. Պատրիար Հօր մինչեւ նոր Նրաւաղէ մասին զոյգերի համար կ'ընկերակցէին Լեւոնեան Տ. Տ. Սուրեն, Հայկազուն, Յսակ եւ Միւռն վարդապետներ եւ կարգ մը ազգայիններ: Նոր քաղաքի մասին Ամեն. Ս. Պատրիար Հայր զիմ առաւելաւ խորալի կրօնական խախտութեան ներկայացուցիչներու կողմէն, ինչպէս նաեւ Յսակի Տեսուչ՝ Հոգ. Տ. Բարգէ Վրդ. Ապասեան եւ նոր Նրաւաղէ, Յսակի եւ Հայկաի հայ համայնութեան ներկայացուցիչներն:

Ն. Ամենապատուաւորին հետապ աշխատեցաւ հեղինակ այցելած է նոր Նրաւաղէ, Յսակի, Ռեմիլ եւ Հայ-ճայի հայ գաղութներ, վանքն ու եկեղեցիներ: Այս առթիւ այցելած է նաեւ Խորալի խախտած վանք, Տաթ. Ռայգմանի ու սեռակցած Ս. Արաքայի եւ հայ համայնքի հոգեւոր գործը աւարչութեամբ: Նոյն նպատակով այցելած է նաեւ Կրօնի խախտած վանք. Ռապայի Միլլանի, նոր Նրաւաղէի նախկին եւ ներկայ վանք. Կառավարչներուն եւ քաղաքացիներն:

Նորին Ամենապատուաւորին վերադառնալ Ս. Արաք. 21 Յուլիս Հինգաբքի օր, յետ-միջոցի ժամը 4-ին ընկերակցութեամբ Հոգ. Տ. Բարգէ Վրդ. Ապասեան: Մինչեւ քաղաքի մասին զիմ առաւելաւ ցացած էին Հոգ. Տ. Տ. Սուրեն, Հայկազուն եւ Պատկ վարդապետներն: Եւ կարգ մը ազգայիններ:

Իսկ Հոգ. Տ. Յարութիւն Վրդ. Մաւեան Ամեն. Ս. Պատրիար Հօր կարգաւորութեամբ մնացած է Հայկա քաղաք, հովիւ սեղանի հայ գաղութին:

Կոյրքի պատմութեան մէջ: Սակայն ասիկա չի նշանակիր քե մեկն պէտք չի բաժնեկեր երախտակէ սեռուղներու զգացումը Մխիթարի գործին եւ նոյնանուն Հաստատութեան ուղղութեան գործունէութեան ճկաստամբ:

Օրհնեալ մեակն ու վասակի տնոր, օրհնեալ սեռն ու սեռմնացանք, Սեբաստացիին աւելը նշանուած ու պաղարբերած մեր մեքի անդաստանին մէջ: Մեր միակ մուղքանն է, Մխիթարեան Միաբնութեան եւ կրօն գաղաղարձի այս առիթով, որ Մխիթարի ոգին միտ աբուն մնայ այս Հաստատութեան մէջ իբրեւ կենդանի խմոր հայութեան մեծ զպացումին եւ իբր միացուցիչ քաղաքական գաւառմանով բաժնուած բայց հոգիով հաւտ այս Հաստատութեան մէջ:

◆ 3 Յուլիս կիր. — Ս. Պատրիար մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն մեր վերադառնալ Ռ. Գաղաթալի մատարան մէջ, ժամարարն էր Հոգ. Տ. Հայկազուն Վրդ. Արաւամբան:

◆ 8 Յուլիս Ուր. — Ջիւի երեկոյեան ժամերգութեան անդիւնուեցաւ քաղաքի տունի Նախատեսանք՝ Հանդիսապետութեամբ Հոգ. Տ. Սուրեն Վրդ. Քէմնականի:

◆ 9 Յուլիս Եր. — Տոգ զիսի ճիւղացաւ Ս. Լորն մերալ Դրիդորի Ռ. Լուսաւորին. Ս. Պատրիար մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն. Ս. Միաբնութեան մէջ, ժամարարն էր Հոգ. Տ. Սեբաստացի Վրդ. Մաւեան:

◆ 10 Յուլիս կիր. — Ս. Պատրիար մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն. ժամարարն էր Հոգ. Տ. Հայկազուն Վրդ. Արաւամբան:

◆ 13 Յուլիս Դի. — Յետ-միջոցի, զիսի երեկոյեան քաղաքի տունի, քաղաքի տունի առաւելաւ քաղաքի տունի կատարուեցաւ՝ Հանդիսապետութեամբ Հոգ. Տ. Սուրեն Վրդ. Քէմնականի:

◆ 14 Յուլիս Եր. — Տոգ Ս. Փարգմանց վարդապետն մերալ Սանակայ եւ Մերապայ, Հանդիսապետ Ս. Պատրիար մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն. ժամարարն էր Հոգ. Տ. Սեբաստացի Վրդ. Մաւեան, Քաղաք Հոգ. Տ. Եղիշ Վրդ. Տէրաբեանն ընտանիւնէն յաւել Վրդ. Քաղաքացիին տնոր-նարար զիմատու անդիւն:

— Յետ-միջոցի, Հոգ. Տ. Սուրեն Վրդ. Քէմնական, ընկերակցութեամբ Հոգ. Տ. Հայկազուն Վրդ. Արաւամբանի՝ Ռեմիլի քաղաքի տնոր-նարար զիմատու անդիւն:

◆ 15 Յուլիս Ուր. — Հոգ. Տ. Սուրեն Վրդ.